

Besøksenter
rovdyr

Østerdalen

Status-rapport 2023

4. driftsår

Status 15.01.2024

Besøkssenter rovdyr Østerdalen er autorisert av Miljødirektoratet (08.2019) som ett av fire nasjonale rovdyrssenter. Autorisasjonsutlysningen var for et senter i Hedmark, som tilsvarer rovviltregion 5. Stor-Elvdal kommune var en av fire søkere. De øvrige søkerene var Engerdal kommune, Høyskolen i Innlandet Evenstad, Anno Skogmuseet (Nå autorisert som Besøkssenter skog).

Rovdyrseneret har som formål å formidle objektiv kunnskap om rovdirene til besøkende og gjennom oppsøkende virksomhet.

Rovdyrsenteret har gjennomført sitt fjerde driftsår i henhold til virksomhetsplan av januar 2023.

Eksterne prosjektmidler 2023

Driftsmidler, Miljødirektoratet	1 179 000*
Utstillingsmidler, Miljødirektoratet	500 000
Formidlingstiltak, Miljødirektoratet	300 000
Konfliktdeмп. tiltaksmidl. Statsforvalt.	400 000
Totalt	2 379 000

* + 46 000 i momskompensasjon.

Søknad om utvidet autorisasjonsperiode

Autorisasjonen er for fem år, og senteret skal etter planen re-autoriseres i 2024. Det er imidlertid søkt om å utvide autorisasjonsperioden med to år, ettersom senteret hadde sine første to driftsår under korona, hvor Norge var helt eller delvis stengt ned. De første faste ansatte startet i august 2021. Det er dermed kun gjennomført 2,5 hele driftsår med fulltids ansatte. Miljødirektoratet var på befaring i desember 2023, og var godt fornøyd med gjennomføringen så langt. ”- Ett nytt senter som er kommet langt på kort tid”.

Bemanning

Besøkssenter rovdyr er organisert som prosjekter i Stor-Elvdal kommune, i enhet Kultur, natur og samfunn. Bemanningen er lik som i fjor, med leder Runhild Dammen og naturveileder Erik Haftor Gill. Erik har vært i pappa-permisjon i høst, og Vilde Sponberg har vært vikar.

Den øvrige staben i enhet Kultur, natur og sam-

funn i Stor-Elvdal kommune har vært stabil siden i fjor og utgjør en god støttefunksjon. Vi har også regnskapsstøtte gjennom kommunen. Utstillingen i besøkssenteret følger bibliotekets bemannede åpningstider, som i år har vært mandag - fredag 10-16 i 10 mnd. Bibliotekets ansatte åpner og lukker utstillingen hver dag.

Prosjektgjennomføring

Besøkssenteret har i 2023 hatt fire prosjekter. Alle prosjekter av avsluttet i henhold til prosjektplan eller godkjent omdisponering av midler. Årets prosjekter har vært rovdyrskole, utstillingen ”De fem store” del 2/Temautstilling rovfugler og ugler og Formidlingstiltak i rovviltregion 5/Hedmark. Mer om disse senere i rapporten.

Lokaler

Rovdyrsenteret har kontorlokaler i det nyoppussede Aktivitetshuset ved Besøkssenter Østerdalen. Vi har tilgang til Newton-rommet og Glomma-salen i Besøkssenter Østerdalen. Som kommunalt ansatte har vi også tilgang til møterom og kinosalen i Storstuggu.

Lønning til formidler-stillingen

Formidlerstillingen er i 2023 dekket via prosjektmidler fra Miljødirektoratet og Statsforvalteren i Innlandet. Det er søkt å få dekket naturveileder for Østerdalen og Bardu, på linje med rovdyrssentrene i Flå og Namskogan, som har naturveileder dekket direkte via Statsbudsjettet. Det har vært gjennomført møter med Departementet og Statssekretær og to stortingspolitikere.

Et alternativ er dersom utviklingsmidler for rovdyrssenter splittes likt, slik det ble gjort for Nasjonalparksentre fra 2023. Da vil årlige midler kunne økes med ca 1 mil., men da uten mulighet for å søke ytterligere utviklingsmidler fra Miljødirektoratet. Dette ville likevel sikre formidlerstillingen og gi større forutsigbarhet i driften, og mulighet for langsiktig planlegging.

Rovdyrskolen

Rovdyrskolen del-finansieres av Konflikt-dempende tiltaksmidler gjennom Statsforvalteren i Innlandet. For 2023 ble det bevilget 400 000, for å dekke formidler og reisekostnader.

Prioriterte målgrupper

5. trinn, 8. trinn og 1. trinn videregående er våre prioriterte målgrupper. Det har vært gjennomført formidling for alle tre målgrupper dette året.

Rovdyr-biologi (5. trinn)

I mai og juni reiste vi rundt i sørlige deler av rov-vilt-region 5, og besøkte skoler i ulvesonen. For 5. trinn formidler vi om rovdyr-biologi, og ferdsel i utmark. I Eidskog kommune besøkte vi flere klas-setrinn på Magnor og Skotterud skole. Små skoler vil gjerne få flere trinn inn. Så lenge man får inn høyre klassetrinn, kan man besøke samme skole året etter på 5. trinn.

Vi deltok også to uker på Skog og vann-dagene i samarbeid med Skogmuseet. Her deltar ca 2000 barn fra barneskoler i Innlandet, hovedsakelig Mjøsregionen.

Rovdyrenes plass i økosystemene (8.trinn)

I år var første året vi hadde utstillinger å vise frem ved besøkssenteret. Vi bruker Glomma-salen i Besøkssenter Østerdalen til formidlingsrom, og samarbeider med Newton-lærene som formidler om fotosyntesen. Fordelen er at vi kan dele klassen i mindre grupper, som bytter tematikk etter lunsj. Elevene bruker Aktivitetshuset i lunsj-pausen. Vi busset inn tre fulle busser med elever fra Tynset og Rendalen ungdomsskole.

Rovdyr-forvaltning (1. vg)

Vi besøkte Hamar Katedralskole i samarbeid med filmfotograf Arne Nævra. En kombinasjon av klasseromsundervisning om rovdyr-forvaltning i etterkant av plenumforedrag for ca. 200 elever. Vi har også besøkt Storsteigen videregående i Alvdal og Solør videregående, avd Sønsterud.

Rovdyrbiologi ved Flisa barneskole

Tynset ungdomsskole besøker rovdyr-senteret og Newton. Vi formidler om rovdyrenes rolle i økosystemene, mens Newton formidler om fotosyntesen.

Utstillinger, del 2

Første del av utstillingene ble ferdigstilt i desember 2022. Miljødirektoratet bevilget i år 500 000 for videreutvikling og tema-utstilling. En del av denne summen er godkjent omdisponert til tipi ved Støjordet for utendørs formidling.

Tema-utstilling: Rovfugler og ugler

Fjorårets utstilling hadde kun fokus på de store rov-pattedyrene. I år har vi laget en utstilling som tar for seg hekkende rovfugler og ugler i Norge, og hvilke trusler som truer rovfuglene. Utstillingen tar for seg tematikk som tap av leveområder og reirplasser, forfølgelse og plyndring, kollisjonsfare mm. Vi setter dette i sammenheng med hva som gjøres for å verne om fuglenes leveområder og samarbeid på tvers av landegrenser. Dette er en tematikk vil tar med inn i omreisende formidling til neste år. Utstillingen er tilgjengelig for andre rovdysrcenter, også laget som roll-up utstilling.

Natursti om rov-pattedyr

Natursti om rovpattedyr er ferdigprodusert med 10 planser, men settes opp i mai 2024.

Aktiv formidling på basestasjoner

Som et samarbeid med Besøkssenter nasjonalpark Femund- Guttulia og Besøkssenter våtmark Ørland har vi utviklet et "base-stasjon-spill" med tema **økologi**, som kan brukes av alle tre sentre. Brukes for aktivitet mellom foredrag på 8. trinn. Magnet-spill i utstillingen er utviklet på **rødlista**.

Tipi for utendørs formidling - mai 2024

Pga store snømengder i november kom vi ikke igang med å få reist tipi med sarg i år. Grunnei-ertillatelse og dispensasjon for oppsett nær elvekant er i orden for oppsetting i mai, klar til sommerskole. Innkjøp er gjort, men mangler innredning.

Det er lettere å få booket skoler til et alternativt formidlingsopplegg utenfor et typisk kasserom. Utendørs undervisning er å foretrekke, men værert tillater ikke alltid en hel dag ute.

Rovfugl-utstillingen er laget både som fast utstilling, og omreisende roll-ups utstilling ved skolebesøk.

Natursti rov-pattedyr er laget både for fast og omreisende.

Elevaktivitet "rødlista" på basestasjon i formidlingssalen. Også lett å ta med på skolebesøk.

Formidlingstiltak

Miljødirektoratet bevilget 300 000 til formidlingstiltak i 2023. Som et omreisende besøkscenter forsøker vi å sette sammen et knippe ulike foredrag/formidlingsopplegg til ulike målgrupper, som skolene kan velge mellom.

Utvikling av foredrag

I år har fokus vært på å utvikle en modell for hvordan vi ønsker å jobbe med omreisende formidling. Det er viktig å få en balanse mellom hva vi ønsker å formidle og hvordan nå inn til skolene/læreplanen i deres travle hverdag. Det er lettere for en lærer å si ja til besøk om det ligger opp mot læreplanen, og det er ulike formidlingsopplegg å velge mellom. Vi konsentrerer oss derfor om én målgruppe til bestemte tider av året.

Det er også viktig at formidlingsmateriell er lett å ta med, og enkelt å sette opp alene, selv om vi til nå har reiset ut to formidlere sammen.

1. Foredrag
2. Roll-ups utstilling eller mobil natursti
3. Elevoppgave

Nye foredrag er utviklet på tematikken

- Landbrukshistorien mellom 1845 og 2004. (Lov om utryddelse av rovdyr og 1. rovviltforlik).
- Menneskeskapt trusler mot rovfugler og ugler

Vi ser nå behov for å gå tilbake til foredragene vi har startet med om de fire store, og tilpasse disse tilsvarende. Foredrag tilpasses også hele tiden til ny kunnskap og nye målgrupper.

Mobil natursti er utviklet på tematikken

- rovpattedyr (med elevoppgaver).
- Denne er testet ut på 5, 6 og 7 trinn på Røros barneskole, men er ment for 8. trinn. Kan fungere både på barne- og ungdomsskole om elevoppgavene tilpasses målgruppen (lett-vanskelig).

15. november var det 50 år siden fredning av brunbjørn, varig vern av ulv, vern av jerv nord til Trøndelag og isbjørnavtalen. Dette markerte vi med jubileums-uke på Koppang og foredragsrunde til nærliggende kommuner.

Vi besøkte både videregående og 10. trinn med foredragene Landbrukshistorien mellom 1845 og 2004, Trusler mot rovfugler og fotoforedrag om rovdyr med naturfotograf Roger Brendhagen.

Geografisk prioritering

I 2023 har vi utvidet vårt dekningsområde til å gjelde hele rovviltregion 5: Hedmark. Ettersom vi i 2022 dekket alle kommunene i Østerdalen, har vi i år hatt fokus mot sørfylket og kommunene i ulvesonen. Men vi har også dekket flere kommuner i Østerdalen og Mjøsregione, samt Røros. Reisevirksomhet fra år til år er avhengig av finansiering.

Rovviltssenter for rovviltregion 5

Ved etablering av rovdysersenter i 2019, var det bestemt at rovdysersenteret skulle ligge i Hedmark. Tilsvarende rovviltregion 5. Innlandet fylke ble etablert 1. januar 2020. Rovviltregion 5 er eneste rovviltregion i landet med fast tilhold av alle fire store rovdyr samt kongeørn.

Erfaring fra booking av skoler

Booking av skoler er tidkrevende, og det er viktig å være ute i god tid. Skolene planlegger ofte et halv år i forkant, og det er derfor vanskelig å "booke smart", ved å få to nærliggende skoler rett etter hverandre.

Rovdyserskole ute til 5. trinn er lettere å booke inn enn foredrag rettet mot 8. trinn og 1. trinn på vide-regående. Det er også lettere å nå frem ved å kontakte trinnleder direkte, fremfor å gå via rektor. Personlig fremmøte på bookinger hjelper også, og kan være kostnadseffektivt om tilbakemeldinger via andre kanaler drar ut i tid, men krever reise.

Erfaringen så lang viser at det krever et bredere spekter av tematikk (flere produkter å velge mellom) for å nå inn på 8. trinn og 1. trinn vide-regående, men tilbakemeldingene fra skolene vi har besøkt har vært positive, og de ønsker flere besøk. Vi er på rett vei.

Plan for 2024

Rovviltregion 5 omfatter 22 kommuner.

Det er ikke et realistisk mål å nå alle målgrupper i alle kommuner, men dette er rammene vi jobber innenfor. Reisevirksomheten og antall skoler som busses inn er også avhengig av finansiering.

Formidlingsplan rovviltregion 5: Hedmark

Prioriterte målgrupper og tematikk:

5. trinn: Rovdyserskolen: Rovdyrbiologi, uteskole.
8. trinn: Økologi og rovdynenes plass i økosystemene
 Landbrukshistorie mellom 1845 og 2004
 Hva truer rovfugler og ugler - roll-up utstilling
1. vg: Kongen og de fire store - utvikling og forskning
 Landbrukshistorie mellom 1845 (1973) og 2004
 Vern og forvaltning av store rovdyr i norsk natur
Andre: Åpne arrangementet i Glomma-salen og Stjørdal, Koppang.
 Det vi reiser rundt med + test ut nye

Kommune	5. trinn	8. trinn	1.vg
1. Os	Ut??	Ut i feb	
2. Tolga	Ut??	Ut i feb	
3. Tynset* (Nord-O)	Ut??	Buss april	Nord-O
4. Alvdal (Storsteigen)		Buss, sept	Storsteig.
5. Follidal	Ut??	Buss, sept	
6. Engerdal	Ut??	Buss, sept	
7. Rendalen	Ut??	Buss, sept	
8. Stor-Elvdal- Koppang	Ut i juni	Aug/sept	Inviter
9. Åmot	Ut?	Buss, sept	
10. Trysil		Ut	Trysil
11. Elverum		Ut	Elverum
12. Hamar (Katta, StorH)		Ut	(2)
13. Løten	Ut i mai	Ut	
14. Ringsaker		Ut	Ringsak.
15. Stange (+Jønsberg)		Ut	(2)
16. Åsnes (Flisa)		Ut	Solør/So
17. Nord-Odal	Ut i mai	Ut	
18. Sør-Odal (Skarnes)		Ut	Skarnes
19. Grue	Ut i mai	Ut	
20. Kongsvinger Øv/Sen		Ut	(2)
21. Eidskog	Ut i mai	Ut	
22. Våler	Ut i mai	Ut	
Ansvarlig booking	Runhild	Runhild	Erik

*Merk! Tynset ungdomsskole har avtale med to dager på vår. Busse elever inn til tema Fotosyntese med Newton og Rovdyr/økologi med rovdysersenteret. Buss dekkes av oss. Husk book i januar! Book sal og aktivitetshus for lunsj.

Årshjul 5. trinn

● Prioritert for Rovdyserskole

+ Skog og vann, Elverum

Årshjul 8. trinn

● Busse inn til Koppang

● Reise ut

Årshjul 1. trinn videregående

● Reise ut

Uke 9: 26-29. feb: Vinterferie skoler
 Uke 13: 25-28. mars: Påskeferie skoler
Uke 23: 3-6 juni: Skog og vann, Elverum, mai/juni
 Uke 26: 24. juni: Sommerferie skoler